

Tunkuan ja Lusmanvaaran kylien vaihteita 1600-luvulta nykyaikaan

Tunkua (*Tungut*) sijaitsee Kosmos-järven loivasti nousevalla rantavainiolla. Tämä Tunkuan volostin keskuskylä lienee ollut olemassa jo 1600-luvulla. Kylä on levittäytynyt suojaisten lahdenpohjukan kolmelle sivulle. Nämä ovat nimeltään Repola, Vaarakylä ja Keskikylä, jonka itäpäättä kutsutaan Tsivakalaksi lukuisten Tsivakinien talojen mukaan.

Vuonna 1905 Tunkualla oli 69 taloa ja 354 asukasta, jotka tekivät siitä piirin suurimman kylän. Vanhan legendan mukaan kylää suunniteltiin ensin viiden kilometrin päässä olevan Tunkuajärven rannalle, jonne ensimmäiset asukkaat kuljettivat mukanaan ikonin. Kun ikoni palasi itsekseen takaisin Kosmosjärven rannalle metsään, jonne se oli aikanaan tyhjästä ilmestynyt, kylä rakennettiin siihen, ikonin ilmestymispaikalle tehtiin tsasouna. Tsasouna kylässä lieneekin ollut ammisista ajoista lähtien, mutta oman kirkon kylä sai vuonna 1868, kun Tunkuan seurakunta oli perustettu 1849. Sekä kirkko että tsasouna olivat Jumalanäidille pyhitettyjä.

Nykyään Tunkuan kirkkoa ei enää ole. Vuonna 1929 se muutettiin monien muiden kyläkirkkojen tapaan klubitaloksi, kun se oli ollut jo lähes 10 vuotta toimittomana. Kirkon vanhalta paikalla on nyt asuinrakennus. Vanhan kirkon lähetyvillä oli myös pappila. Papeilla oli oma kalmismaansa kylän itäpäässä Repolaan menevän polun varrella erityisen kauniin mäen päällä. Pappilan lähetyvillä toimi myös kylän kansakoulu. Pieni tsasouna oli pitkään kirjastona ja vielä 1990-luvun puolivälissä terveyskeskuksena, mutta nyt se on vuodesta 2000 alkaen jälleen palvellut alkuperäisessä tarkoituksessaan. Pap-

pi käy neljä, viisi kertaa vuodessa pitämässä jumalanpalveluksia.

Keskikylässä sijaitsi kylän vanha kauppa, joka ei enää pitkään aikaan ole ollut toiminnassa. Vanha rakennus on purettu kesällä 2002. Nykyään kauppa toimii Uudesta Maasjärvestä tulevan tien varressa kylälle tultaessa oikealla. Keskikylässä sijaitsi aikanaan myös Tunkuan piirin hallinto ennen kuin kunnan keskus siirrettiin 1920-luvun lopulla Lehdon kylään.

Neuvostovallan myötä Tunkualle perustettiin vuonna 1930 kolhoosi *Iljits*, joka sijaitsi Vaarakylästä itään päin Perälammen rannalla. Tunkualla kollektivisointi tapahtui hitaasti, ja kesällä 1931 vain 20 prosenttia Tunkuan 165:stä taloudesta oli liittynyt kolhoosiin. Itsenäisten talollisten verotuksen kiristäminen kuitenkin teki ajan myötä tehtävänsä ja kollektivisointi saatettiin loppuun. Ehkäpä tunkualaisten penseä suhtautuminen kolhoosiin oli jäänteitä viennankarjalaisten kansannou-

suunkin johtaneesta itsenäisyyden hengestä, jonka yksi keskus oli ollut juuri Tunkuan piiri.

Ensimmäisen maailmansodan aika, Karjalan kansannousu ja sitä seurannut pakolaisuus Suomeen, siirtolaisuus Suomesta Venäjälle sekä muut väestöliikkeet pienensivät Tunkuan väestömäärää niin, että 1933 kylässä asui 219 henkilöä, lähes kolmasosa vähemmän kuin 30 vuotta aiemmin. Toisen maailmansodan aikana tunkualaiset muiden karjalaisten tapaan evakuoitiin Komin tasavaltaan. Suomalaisen joukkojen tie ei kuitenkaan kulkenut Tunkualle saakka; vain muutamat hävittäjäkoneet lensivät kylän yli ja saivat aikaan aineellisia vahinkoja.

1950-luvun lopulla kylän asukasmäärä oli entisellään (202) eli väkeä oli siirtynyt muualle. Neljän kilometrin päähän oli puukombinaatti vuosikymmenen alkupuolella rakentanut Uuden Maasjärven kylän, joka tarjosi työtä monille perheille. Vuonna 1959 siellä asui

yli 900 ihmistä. Tänäpäin kylä on varsinainen kansallinen sulatusuuni: siellä on väkeä Venäjän laajan maan eri kolkilta yhteensä noin 600 henkilöä.

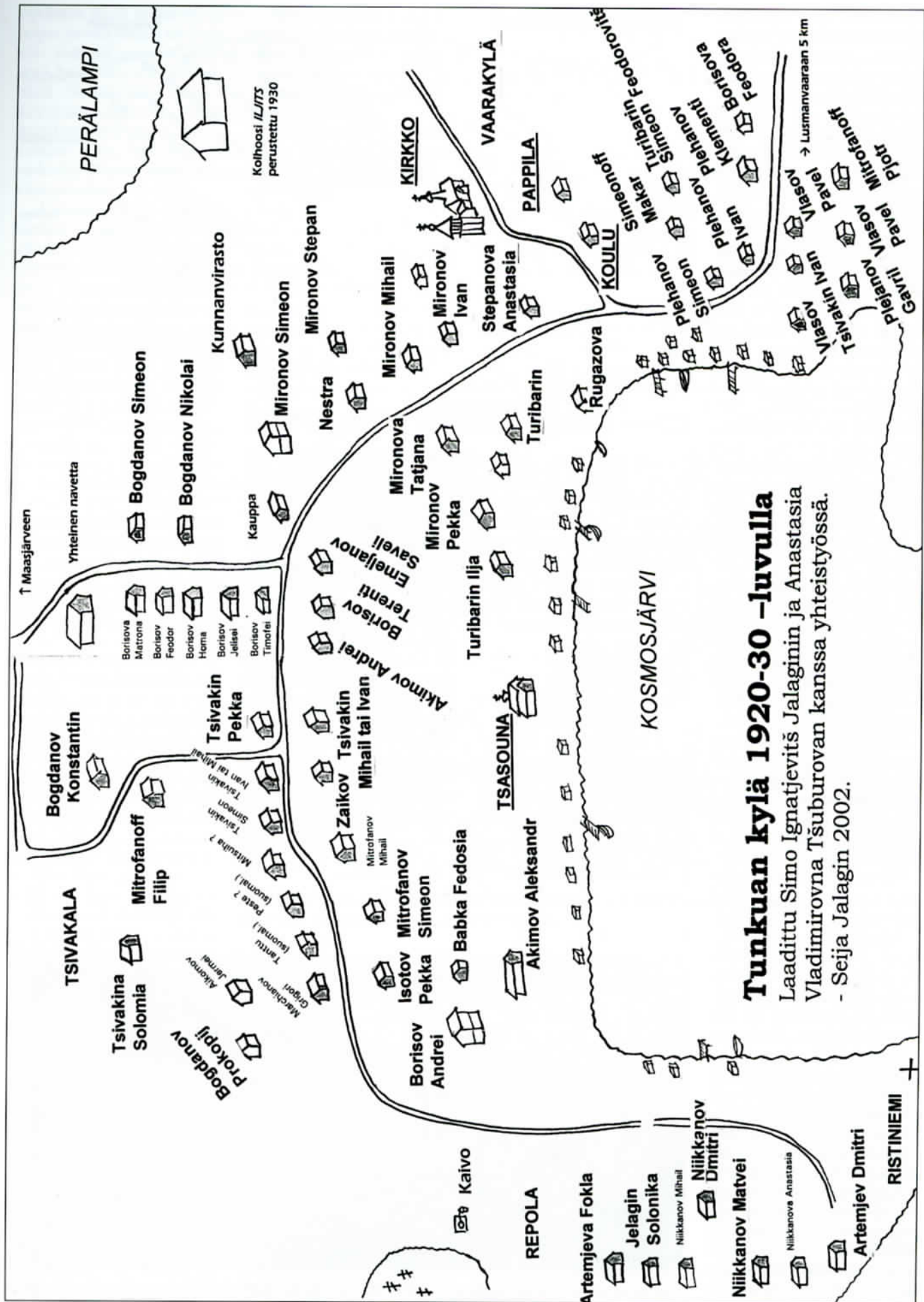
Tunkualla on nykyään 20 ympärivuotisesti asuttua taloa, pääasiassa vanhoja, mutta muutama uusikin. Vanhat talot myös vaihtavat omistajaa, ja esimerkiksi kesällä 2002 remontoiti yhtä vanhaa taloa Muurmanskista tullut perhe, joka oli muuttanut Tunkualle helpomman toimeentulon odotuksien. Kesäisin Tunkuan vanhat tyhjätkin talot täyttyvät asukkaista, kun kaupungeista tulee karjalaisperheiden perillisiä kasvattamaan perunoita ja muuta leivän lisäystä, kalastamaan ja auttamaan ikääntyneitä sukulaisiaan. Rannassa lämpiävät vanhat mustat ja valkiekät kylät vieressä.

Tunkualle on hankala matka

Suomesta päin matka Tunkualle on pitkä ja vaivalloinen. On ajettava Vartiuk-

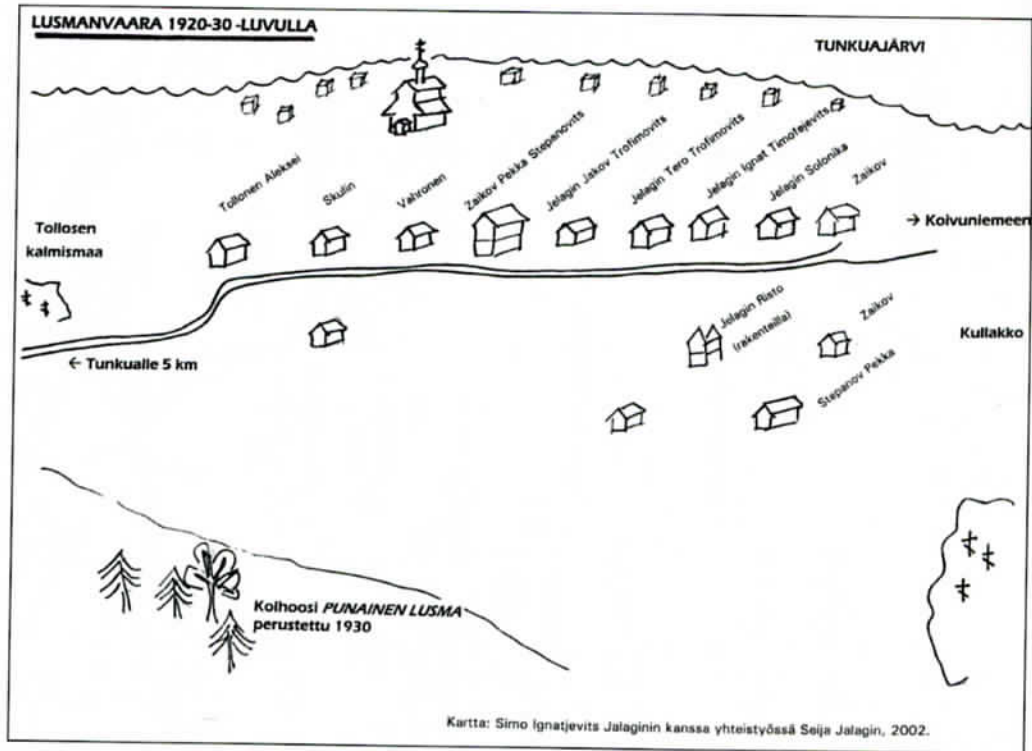
Tunkuan kylä 2001 Repolasta päin nähtynä.

sesta Kotskomaan kohti uutta rautatielinjaa myötäillen. Muurmannin valtatieltä poiketaan takaisin länteen Puonoin kohdalta, ja tien viimeinen kylä on Tunkua. Vanha väylä Tunkualta Perttijärvelle ja siitä suoraan etelään Rukajärven tielle on poikki. Rukajärven tienoilla Karjalaa halkova itä-länsisuuntainen tie on todella huono. Lähempänä Kostamusta sen sijaan on hyvää uutukaista pikitietä.

Tämäkin kertoo siitä, mihin suuntaan Tunkuan elämä on suuntautunut. Sieltä on perinteisesti menty Vienan meren rannoille kalastamaan ja kauppoille. Belomorskiin eli Sorokkaan on vain 80 kilometriä, Vienan Kemiin vähän enemmän. Lännen puolella sen sijaan aukeavat laajat suoalueet, jotka eristivät Tunkuan tehokkaasti läntisemmistä Vienan pitäjistä. Ei siis ihme, etteivät suomalaiset karelianistitkaan kulkeutuneet Tunkualle saakka. Karjalan kansannousussa tunkualaiset olivat kuitenkin aktiivisia ja metsäsissirykmentin keskuspaikka oli täällä. Monet Tunkuan kylien nuorista miehistä lähtivät sotimaan oman elämänmuotonsa puolesta ja kansannousun symboliksi kohonnut Ukki Väinämöinen eli Vasili Sidoroff oli kotoisin Tunkuan Koivuniemeltä.

Tänään Tunkua kamppailee samojen ongelmien kanssa kuin monet muutkin karjalaiskylät – ja maalaiskylät Suomessa. Työttömyys on maaseudulla pahe-neva ongelma ja nuoret siirtyvät kaupunkeihin tai niiden läheisyyteen paremman toimeentulon toivossa. Maaseutukyliin jäävät vanhuksset ja muutamat perinteisestä elämänmuodosta kiinni pitävät. Työttömyyden koetellessa tai palkanmaksun ollessa rästissä maaseudulla voi edelleen tulla toimeen vaihdannan keinoin tai vähällä rahalla. Työtä tehdään pääsääntöisesti ilman koneita aamusta iltaan, illasta yöhön varsinkin kesäisin ja syksyisin. Kun perunat ja vihannekset tulevat omasta

maasta, navetassa on lehmä tai pari ja heinät niille saadaan kylän vanhoilta niityiltä ja järvet antavat kalaa, elämisen edellytykset ovat konkreettisesti olemassa.

Lusmanvaaran kylä poltettiin ”kaiken varalta”

Lusmanvaaran kylä sijaitsee Tunkualta viisi kilometriä länteen suuren Tunkujärven rannalla jokisuun tuntumassa. Kylien välillä

on vanha tie, joka aika ajoin kapenee pelkäksi poluksi. Sitä pitkin pääsee kuitenkin kävellen Lusmanvaaraan, kuten vuosisatojen ajan on ollut tapana. Toinen mahdollisuus on kulkea veneellä mutkaista Tunkujokea pitkin. Juuri ennen Lusmanvaaraa jokisuuhun on rakennettu pato, jonka yli vene vedetään kiskoja pitkin; alaspäin padon väleistä voi laskea kuin pientä koskea. Padon takana aukeaa laaja Tunkujärvi, ja sen oikealla

reunalla lepäävät Lusmanvaaran kylän tyhjät vainiot. Niiden keskellä seisoo pieni kalamökki, jonka Simo Ignatjevits Jalagin on rakentanut isänsä kotitalon paikalle.

Lusmanvaaran kylää ei ole ollut enää kuuteenkymmenen vuoteen, sillä se poltettiin pääosin toisen maailmansodan aikana taisteluihin varauduttaessa. Tuohon viimeisteli Tunkujärven pinnan nosto 1950-luvun alussa: rantakyljen ki-

Lusmanvaaran tyhjät vainiot kesällä 2000. Keskellä Simo Jalagin entisen kotitalonsa paikalle rakentama kalapirtti. Oikealta lähti aikanaan tie Koivuniemeen. (kuvat: Seija Jalagin)

vijalakin jäivät veden alle ja laajaa järven selkää täplittävät vedessä seisovat, pysyyn kuolleet puut. Etäämpänä Tunkujärvi yhtyy Koivuniemenjärveen. Nämä muodostavat yhdessä varsin kalaisat vedet, josta saadaan verkoilla monenmoista särvinä pöytään.

Lusmanvaaran historia ulottuu ainakin 1700-luvun alkuun. Kylän kantasukuja ovat Jelaginit, Zaikovit ja Tolloset. Vuonna 1905 kylässä oli 13 taloa ja näissä 65 asukasta, joiden myötä Lusmanvaara oli Tunkuan kahdeksanneksi suurin kylä yhdessä Kellavaaran kanssa. Tuolloin Tunkuan volostissa oli yhteensä 25 kylää, joista viiden asukasmäärä ylitti sadan, Maasjärven oli yli 250 asukasta ja Tunkualla yli 350.

Lusmanvaaran talot seisovivat rantaviivaa mukailleen rivissä järveä kohti loivasti viettävässä rinteessä. Rannan ja talojen välissä, kylän keskivaiheilla oli Vahrosen talon kohdalla pieni tsasouna. Rannassa olivat karjalaiseen tapaan pikkuruiset savusaunat, "mustat kylyt", niiden yläpuolella niityt, sitten peltoilut. Peltojen yläpuolella seisovivat talot, ja näiden takana vielä lisää peltoja. Joka talolla oli oma kaivo. 1930-luvulla yksi taloista oli kaksikerroksinen: Pekka Stepanovits Zaikovin talo, ja myös Risto Jelaginilla oli rakenteilla kaksikerroksinen talo. Tunkuulta päin tultaessa ensimmäisenä oli Ivan Jakovlevits Tollosen talo, jolla oli myös oma kalmisaa. Tämän talon väki siirtyi monien muiden tapaan Suomeen, ja talo itse siirrettiin Tunkuan Repolaan, jossa siihen rakennettiin aikanaan toinen kerros.

Kylän yhteinen kalmisaa oli länsilaidalla. Sen vieressä oli Kullakko-niminen niitty, joka selitti yhden nimen sukututkijan kartalla: kaksi Jelaginien Suomeen saapunutta veljestä oli ottanut sukunimekseen Kullakko. Monien muiden Karjalan pakolaisten tapaan he olivat kuljettaneet palan kotiseutua mukanaan uudessa nimessä.

Neuvostovallan aikana myös Lusmanvaaraan perustettiin kolhoosi: *Punainen Lusma*. Tuohon aikaan Lusmanvaaran asukasmäärä oli pudonnut lähes kolmanneksella vuoteen 1905 verrattuna, ja kylässä asui vain 44 henkilöä. Kolhoosi ehti toimia vuoteen 1941 saakka, jolloin väki lähti evakkoon. Kun sota päättyi, ihmiset asettuivat poltetun Lusmanvaaran sijaan pääasiassa Tunkuulle. Pieni, mutta varsin elinvoimainen kylä koki saman kohtalon kuin monet muut Itä-Karjalan kylät. Kalmismaan aidat ovat aiko-

ja sitten hävinneet, ristit maatuneet. Vain niityt ja muutamat talojen nurkkakivet muistuttavat menneiden sukupolvien työstä.

Lähteet

Härkönen, Iivo, *Itäinen vartio. Lukuja vanhasta Karjalasta*. Ahjo, Helsinki 1920.

Karjalan Heimo 9-10/1999 (Tunkuan erikoisnumero)

Stepanova, A. S., *Tunguon rahvahan suusanallista perinnettä*. Venyähän tiedoakatemia, Karjalan tiedo-

keskus, Kielen, kirjallisuuden da historian instituutti. Periodika, Petroskoi 2000.

Haastattelut Tunkualla (Seija Jalagin): Simo Ignatjevits Jalagin (s. 1932) 1999-2002, Anastasia Vladimirovna Tshuburova (s. 1956) 1994 ja 1999-2002, Valentina Andrejevna Moshnikova 2002.

Kartat: Simo Ignatjevits Jalagin ja Anastasia Vladimirovna Tshuburovan kanssa yhteistyössä Seija Jalagin.

SEIJA JALAGIN

Mattisten kesätapaaminen Teuvalla

Mattisen sukua yhteiskuvassa Teuvan vanhan kirkon raunioilla. Väkeä oli eri puolilta Suomea ja muutamia Ruotsista saakka.

Mattisten suvun jäseniä kokoontui menneenä kesänäkin yhteiseen tapaamiseen, joka tällä kertaa pidettiin 6.7. heinäkuuta Etelä-Pohjanmaalla, Teuvalla. Se on ollut suvun vanhimmille, nyt jo tuonilmaisiiin lähteneille jäsenille tuttu paikka.

Tuliaisakahvit juotiin Risto Mattisen kodissa, ja käytiin Teuvan kirkossa sekä vanhalla hautausmaalla. Yhteiskuva otettiin palaneen kirkon holvikaaren luona.

Sukutapaaminen oli järjestetty Parran vapaa-aikakeskuksen. Ruokailun jälkeen keskusteltiin mm. seuraavan vuositapaamisen pai-

kasta. Helsinki on vahva ehdokas, mutta asia ratkaistaan tuonnempana.

Tapaamisessa kulttiin myös tiivistetty kooste siitä, miten Mattisen suku oli aikoinaan tullut Suomeen. Anisim Matfejeff eli Otto Mattinen on tavallaan se "kantaisä", joka jo 14-vuotiaana kulki isänsä kanssa laukkukaupoilla Suomessa. Hänen kauppamatkansa kuitenkin keskeytyivät asepalveluksen takia useiksi vuosiksi. Sittemmin hän tapasi tulevan puolisonsa Ulrika Lipasti-Kinnarin Jurvan Sarvi-joelta. Mentiin naimisiin ja vuokrattiin liike- ja asuinta-

lo Ylimarkun kirkonkylästä. Kohta rakennettiin oma talo, josta muodostui aikaa myöten tärkeä kiintopiste vierailijoille laukunkantajille.

Oton kaupasta saatiin tavaratydennystä ja siellä myös yövyttiin viikonloppuisin. Tätä kaupparakennusta ei Ylimarkussa enää tiettävästi ole. Eräiden tietojen mukaan se olisi siirretty Riihimäelle. Samainen Ylimarkun kauppa oli tukikohta myös Oton veljen Tepon pojille. Siellä ovat olleet opissa monet Mattisen veljeksistä, joista sittemmin tuli merkittäviä vaatetusteollisuuden vaikuttajia ja liikemiehiä. -MA.